



# הווק איננו שמאל

סוזן ניימן

מאז בחירתו המחודשת של טראמפ, נראה שתנועת הווק מצויה בנסיגה. התאגידים הגדולים מיהרו לזהות לאן נושבת הרוח וכבר מתכחשים לתקנות הגיוון שאימצו לפני כמה שנים. ספרו של דייוויד ריף מוכיח שתהיה זו טעות חמורה להתייחס לביקורת הווק כאל תעמולה ימנית ותו לא. הבעיה היא לא שתנועת הווק הגזימה; הבעיה היא שזוהי תנועה ריאקציונרית במהותה

מאי 2026

שה היום לדבר על הווק (woke); קשה יותר מאי פעם, מאז הכריז עליו הממשל האמריקאי מלחמה כוללת והחל להשתמש בכל משאביו נגד "החוצפה" של מי שמעזים להיאבק בגזענות, בסקסיזם או בהומופוביה. יש מי שטוען שהווק אינו אלא חזיון תעתועים שהומצא בידי שמרנים המתנגדים לכל קריאת תיגר על הסדר הקיים.<sup>[1]</sup> כמו קודמתו, "התקינות הפוליטית", גם הווק הפך במהירות למילת גנאי, והתפתחות זו מסבכת את הניסיונות המורכבים ממילא להגדירו. ההתקפות על "מטורפי הווק המרקסיסטי" חושפות בורות רבה כל כך עד שמפתה לזנוח את הניתוח כליל.

ובכל זאת הניתוח נחוץ, שכן הביקורת על הווק מגיעה מכל קצוות הקשת הפוליטית. נתחיל אפוא עם מה שהווק איננו. הוא איננו תרבות הביטול, שנמצאת עימנו מאז שאפלטון קרא להחרמתו של הומורוס במדינה האידיאלית שלו. תרבות הביטול איננה רעיון, אלא טקטיקה שעשויה לשמש את כל הצדדים, ומשמשת באופן הקיצוני ביותר את הימין הטראמפיסטי בחודשים האחרונים. הווק גם איננו פורטיטיות דוגמטית, מסוג שמופיע בתנועות פוליטיות רבות. ההשוואה שעושה ג'ון מקוורטר בין הווק לדת פונדמנטליסטית היא מאלפת, אבל אינה מתיימרת להיות הגדרה.

קשה להגדיר את הווק, כי הוא מושג לא לכיד הבנוי על סתירה בין רגש למחשבה. הוא מתודלק ברגשות שבאופן מסורתי מאפיינים את השמאל. **אם יש ספק, עמוד לצד מי שנמצא בשוליים: היגע, העני, הרעב, כל מי שנכסף לשאוף אוויר חופשי.** ואולם הרגשות הללו מוכפפים כולם לאמונות שבאופן מסורתי משויכות לימין. "פוליטיקת הזהויות" – מונח מטעה, שמצמצם את שלל זהויותינו העשירות למוצאנו האתני והמגדרי – מניחה שקשרים אמיתיים ומחויבויות עמוקות ייתכנו רק עם וכלפי מי ששייכים לשבט שלנו, גם אם אחרים עשויים להביא תועלת כבעלי ברית. קריאות לצדק נתפסות לפעמים כניסיונות

ליברליים לכפות ערכים (אירוצנטריים) על אחרים, וכל מי שמתיימר לפעול למען אנושות אוניברסלית מתואר כמאחז עיניים. לבסוף, צעדים השואפים לקדמה ("פרוגרס") נתפסים כצורות מעודנות יותר של דיכוי. הוסיפו לכל זה את החשד שהתבונה עצמה היא צורת שליטה שתפסה את מקומם של מאבקי כוח הגונים יותר, ותקבלו תפיסת עולם שאינה רחוקה מזו של הריאקציונרים הגרועים ביותר.<sup>[2]</sup> אינני טוענת, כמקובל, שתנועת הווק הלכה בכיוון הנכון אבל הרחיקה לכת. אני טוענת שהיא קיבלה שלא במכוון הנחות פילוסופיות גרסיביות מאוד, ועל כן הלכה מלכתחילה בכיוון שגוי לחלוטין.

בשנים האחרונות ניסו מחברים אחדים לטעון שתנועת הווק אינה חתרנית כלל וכלל, אלא מתיישבת לחלוטין עם הקפיטליזם.<sup>[3]</sup> ספרו של דייוויד ריף *Desire and Fate* מקדם את הטענה הזו בצעד נוסף ומכריע. לטענתו, תנועת הווק לא רק מתיישבת עם הקפיטליזם; היא נחוצה לשגשוג בימינו. זוהי "פוליטיקה של כפרה" שאינה אלא "גרסה פוסט-מודרנית לשטרות המחילה שמכרה הכנסייה בימי הביניים, סם הרגעה מוסרי הכרחי עבור אקדמיה נאו-ליברלית שמתאפיינת באכזריות, בחמדנות ובחוסר מוסריות (ובהתאם לכך - גם עבור נתמכיה בעולם התרבות ונותני החסות שלה בעולם הפילנתרופיה)".

זו ביקורת נוקבת, אבל האם ייתכן שכבר אבד עליה הכלח? ספרו של ריף יצא לאור בנובמבר 2024, קצת יותר מחודש לפני שמארק צוקרברג פיטר את צוות הגיוון, השוויון וההכלה שלו (DEI), מינה למועצת המנהלים של מטא את דיינה וייט - מנכ"ל מועדון הקרב של ה-UFC ("אליפות הלחימה האולטימטיבית") וידידו של דונלד טראמפ - ודיבר בזכותה של תרבות עסקית שמעלה על נס אנרגיה גברית אגרסיבית. במהלך מעורר תדהמה הלכו עוד אינספור אנשים ומוסדות בעקבות צוקרברג והזדרזו לפטר צוותי DEI ולמחות מאתרי האינטרנט שלהם כל זכר למונחים שאותם הגדיר ממשל טראמפ כפוגעניים, מ"דיוור בר השגה" ועד "נשים". האם הופרך הטענה של ריף, שלפיו תנועת הווק סיפקה לגיטימציה מוסרית לקפיטליזם דורסני? נראה שהמהירות שבה האנשים הללו נטשו את הז'רגון של הווק התאגדי מאששת את התזה של ריף, הגורסת כי לא היה זה אלא סימון מוסרי (virtue signaling) שאפשר לבעלי חברות להרגיש טוב עם עצמם בעודם מפעילים את מחלבות הכסף שלהם. בעידן שבו איש אינו שואף עוד למידה הטובה, אין צורך בסימון מוסרי; מי שגדול מספיק אינו נזקק להכשר.

## ביטויים פרפורמטיביים

מאז ירד ספרו של ריף לדפוס, מצב העולם הידרדר, אם כי גם התיאור של ריף לא היה אופטימי במיוחד. הוא מכיר בכוונות הטובות העומדות מאחורי מרבית מאמצי הווק, שמקורם ב"אמונה שלא זו בלבד שחשוב, יותר מכל דבר אחר, להיות אדם טוב, אלא שהטוב האישי הוא מעשה פוליטי ביסודו". ובכל זאת הוא מזהיר: "נראה שברור כי אנחנו נכנסים במלוא הקיטור לעולם שכוונותיו הטובות יחריבו את הטוב בציוויליזציה הזאת ולא ישפרו את האכזרי והמפלצתי בה". או כדברי הפתגם הגרמני, "ההפך מ'טוב' הוא 'כוונה טובה'". גם אם נדמה כי אזהרותיו של ריף אינן דחופות עוד - שהרי הכוונה הטובה נדירה מכדי להיות הגדולה שבבעיותינו - עדיין חשוב להבין כיצד תרמה תנועת הווק לכך שהגענו לרגע הזה.

מאמרו הראשון של ז'אן-ז'אק רוסו - "מאמר על המדעים והאמנויות" - טען שהמדעים והאמנויות אינם תורמים הרבה למוסר האנושי, אלא רק קולעים זרי פרחים סביב השלשלאות הכובלות אותנו. האשמתו של ריף כי הווק מסווה את פגעי הקפיטליזם באמצעות איתותי מוסר סמליים הייתה נכונה כאשר בעלי הכוח התביישו בשלשלאות. אבל כעת, משנחשפו הכבלים, רבים יטענו שלנוכח מתקפתו של הימין על כל מה שאפשר להשמיצו בתואר "ווק", הגיעה העת להפסיק לבקר את הווק. הם טועים. בצורה זו או אחרת, התופעה תמשיך ללוות אותנו עד שנבין את שגיאותיה.

בתבונתו, ריף אינו מנסה להגדיר את הווק, אלא מציג, בחריפות רבה ותוך איזון עדין בין אנקדוטות לטיעונים, דוגמאות מאלפות לדברים מן הסוג שרבים מאיתנו מעדיפים לבקר בפרטיות, בלחישה, ורק אחרי ששתינו כוס יין. למשל, אפשר לעשות דברים רבים כדי לשפר את חייהם של האמריקאים הילידים עוד לפני שנחליט למסור לידיהם בחזרה את היבשת, אבל דקלום טקסי של הכרה בזכותם על האדמה איננו אחד מהם. לדברי ריף, "הביטויים הפרפורמטיביים של הכאה על חטא שמאפיינים היום את מעמד המנהלים והמומחים דומים לבושה אמיתית ולאשמה אמיתית כמו שדשא סינתטי דומה לדשא".

ריף בוודאי אינו מתנגד לתביעה לגיוון מוסדות, שבעשור האחרון הפכה את החברה האנושית למכילה יותר. הוא מתנגד רק לרעיון של "גיוון מעל הכול". גיוון הוא טוב אחד; הוא איננו הטוב היחיד. כאשר אין בצידו כישורים, כולם מפסידים - לרבות אותם בני מיעוטים ונשים שכולם יודעים שקורות החיים שלהם לא היו הגורם המכריע במינוים או בהעסקתם. ריף עשוי היה להוסיף שלא זו בלבד שמחוות ווק מביאות לעיתים רחוקות בלבד תועלת אמיתית למי שהן מבקשות לרומם; לעיתים קרובות הן אף חותרות תחתם. קטנגי בראון ג'קסון מסתמנת בהדרגה כשופטת החריפה ביותר בבית המשפט העליון האמריקאי; אבל כאשר ג'ו ביידן הבטיח, במהלך קמפיין הבחירות שלו נגד ברני סנדרס בפריימריז של דרום קרולינה, למנות את השופטת השחורה הראשונה - הדבר הותיר שמץ של ספק לגבי התאמתה לתפקיד. ולפעמים הכישורים באמת מוקרבים על מזבח הייצוג. הבעיה מוסיפה להתקיים עבור ליברלים ושמאלנים אפילו כאשר ההיעדר הכה מוחלט של כישורים בממשל טראמפ מתדלק את ההאשמה הווקית כי דרישות כישורים מעולם לא היו אלא תירוץ להותרתם בשלטון של גברים לבנים (ולעיתים גם בלונדינית אקראית).

העדפת הייצוג על פני הכישורים קשורה הדוקות בהעדפת הסובייקטיביות על פני האמת. מדהים לפעמים לשמוע מלומדים מכובדים שנרתעים מפני המילה "אמת" רגע אחרי שהשמיעו טיעונים חוצבי להבות נגד מיתוסים וכזבים. לפעמים הם מצטטים את תומס קון או את ריצ'רד רורטי ומכריזים "אני לא מאמין ב'אמת' מוחלטת". אבל מי דיבר על אמיתות מוחלטות? אין כאן שאלה של יסודות מטפיזיים אלא של הבחנה בין עובדות לשקרים. אחרי שנים שבהן שמענו את חסידי הווק משבחים את מי ש"אומרים את האמת שלהם", למה שנפתע מכך שפייסבוק מפסיקה לבדוק עובדות? גם אם בדיקת העובדות נעשתה עד עכשיו באופן לקוי, לפחות היא שימרה את רעיון העובדה.

פילוסוף המדע הצרפתי ברונו לאטור הוא היחיד שהיה רפלקסיבי מספיק כדי לפרוש כתב פומבי של האשמה עצמית באשר לתרומותיו שלו לסנטימנט החשדנות הציבורית כלפי שאלות עובדתיות. מול השימוש הרפובליקני באי-ודאות המדעית לצורכי התנגדות לחיסונים או לאמצעים לטיפול במשבר

האקלים, תהה לאטור אם טעה כשתרם להמצאת התחום הידוע כ"לימודי מדע וחברה", המדגיש את הממדים הפוליטיים והחברתיים של המדע:

מה ההבדל, בעצם, בין חסידי קונספירציות ובין ביקורת חברתית שעברה פופולריזציה, כלומר ביקורת חברתית בגרסה שאפשר ללמדה, הנוטלת השראה מקריאה חטופה מדי בכתביו של סוציולוג נכבד כמו פייר בורדייה, למשל...? בשני המקרים אומרים לך שאתה צריך ללמוד כדי לחשוך בכל מה שאנשים אומרים. [...] מובן שתיאוריות קונספירציה הן עיוותים אבסורדיים של הרעיונות שלנו, אבל כמו נשק המוברח מעבר לגבול פרוץ ומגיע לידיהם של גורמים מפוקפקים - זה הנשק שלנו, בסופו של דבר.<sup>[4]</sup>

חברת הקונגרס הרפובליקנית הפופוליסטית מרג'ורי טיילור גרין כנראה אינה מודעת למקורות הנשק שלה, אבל הדור הקודם של חסידי הקונספירציות לא היה כזה. כפי שהסביר מייק צ'רנוביץ', דמות ימנית בולטת ברשתות החברתיות, שבין השאר הפיץ את תיאוריית הקונספירציה שזכתה לשם פיצה-גייט, "תראה, קראתי תיאוריה פוסט-מודרניסטית בקולג'. אם הכול זה נרטיב, אז אנחנו צריכים חלופות לנרטיבים השולטים. [...] אני לא נראה כמו אחד שקורא לאקאן, נכון?"<sup>[5]</sup>

## אנטי-פוליטיקה

ריף מכיר בכוונות הפרוגרסיביות שמניעות רבים מהווקיסטים, ואינו מבקש לסנגר על "משטר ישן" כלשהו או לטעון בזכות חופש דיבור מוחלט. הוא אינו מצהיר על נאמנות פוליטית כלשהי, ונראה כי הוא חושך בכולם. הוא תמך בסילוק אנדרטאות לזכר מנהיגי הקונפדרציה, אבל התנגד להעתיק ממקומם מונומנטים לזכר וושינגטון ולינקולן; "הגזענות המבנית אמיתית בהחלט", לדבריו, "והטיפול בה הוא חובה מוסרית דחופה המוטלת על החברה האמריקאית". הוא מכיר ברצון בכך ש"חלק גדול מדי מן הביקורת על הווק אינו אלא התנשאות סנובית".

אבל ריף איננו איש מרכז, ואפילו לא ליברל. הוא מותח ביקורת קטלנית על הקפיטליזם, אף שבאותה נשימה הוא כותב ש"כל משטר קומוניסטי שהתקיים עד היום היה במקרה הטוב אסון כלכלי ומוסרי". והוא סבור ש"קריאות לחישולו המוסרי המחודש של הליברליזם כמוהן כטמינת הראש בחול האידיאולוגי". הריקבון עמוק מדי, היסודות נשחקו מזמן. אלה מאיתנו השואפים לסכל את ההשלכות הגרועות ביותר של ממשל חסר כל מצפן מוסרי, אסור שיפנו כעת בחזרה אל הווק. כי בין הגורמים הרבים שאחראים להחזרתו של עבריין לבית הלבן מצויים גם דברים מסוג הדוגמה שמביא ריף:

ההתאחדות הרפואית האמריקאית (AMA) פרסמה לאחרונה מסמך שנקרא "קידום שוויון בבריאות: מדריך לשפה, נרטיב ומושגים". [...] "שוב ושוב אנחנו נקראים לשפר את עצמנו", מדקלם המסמך, [...] "בעודנו חותרים לעבר צדק גזעי, שוויון וחירות".

[אבל] מבחינת ההתאחדות הרפואית, חירות כזאת לעולם לא תכלול רפורמה משמעותית במערכת התשלומים לבתי החולים, שמדי יום הורסת אינספור משפחות אמריקאיות.

פוליטיקה "ווקית" אינה רק פוליטיקה סמלית שסמליה זולים והמטפורות שלה שחוקות. פוליטיקה שכזאת, לטענת ריף, היא אנטי-פוליטיקה. כי מאבק למען כיסא ליד שולחן שמזמן נרקב הוא תחליף גרוע לשינוי מערכתי.

הדוגמה של ריף מתייחסת לכך שמאז שנת 2011 פערי ההכנסות והיקף שיח הווק עלו בחדות. עובדה זו, והדוגמאות שהוא מביא, מוליכה אותו למסקנה שבהילולה המילנרית של הווק, המעמד החברתי הוא רוח הרפאים. "אם לא מביאים בחשבון את המעמד החברתי", הוא ממשיך, "פרדיגמת הווק היא כמו אלף-בית לטיני בלי התנועות". כפי שהוא מציין, זו ביקורת שנעשתה נפוצה למדי. הוא מצטט את ההלצה של מדען המדינה אדולף ריד ג'וניור, שאמר כי "הפרויקט האמיתי של הווק הוא לגוון את המעמד השליט". ריף אינו מציע פתרונות, אבל טוען שהתמודדות אמיתית עם ההיסטוריה האמריקאית צריכה להתמקד במעמד ולא בגזע.

אבל הוא מציין גם שסמני המעמד הרגילים, כמו הקשר לתרבות גבוהה, כבר אינם נושאים משמעות כלשהי. אם כך, מדוע לחשוב שהחלפת מהותנות גזעית במהותנות מעמדית תהיה אסטרטגיה מנצחת? הולך ומתחוויר שפערים עצומים בהכנסות ובעושר מרעילים את החברה ואת כדור הארץ עצמו; אך בצמצומם של בני אנוש לכדי זהויותיהם המעמדיות יש עוד פחות היגיון מאשר בסוגים אחרים של זהותנות. אני מפקפקת באפשרות להחיות את רעיון המעמד דווקא בתקופה שבה בעלי דוקטורט עשויים לשמש נהגי אובר של מיליונרים נבערים. בימי מרקס רעיון המעמד היה ברור יותר, אבל היום קשה מאוד להגדירו. המטרה איננה להוסיף את המעמד כעוד קטגוריית מגוון אחת שיש להתחשב בה, אלא להבטיח עשיית צדק בעולם האמיתי, ולא בעולם המטפורות. כפי שטען טוד גיטלין המנוח בספרו *Letters to a Young Activist* (2003):

המטרה [של פוליטיקת הזהויות] היא להבטיח שהקטגוריה שלך תיוצג במסדרונות הכוח, והביקורת הנאותה על הפוליטיקה של אנשים אחרים היא שהם מייצגים קטגוריה שאינה שלך. [...]

גם כאשר פוליטיקת הזהויות עוטה מאז רדיקלי, זוהי פוליטיקה של קבוצות אינטרסים. היא חותרת לשנות את מפתח החלוקה של ההטבות, אך לא את העקרונות שלפיהם החלוקה מתבצעת.

## אשמה אוטומטית

מאחר שההשכלה הגבוהה שיקפה מאז ומעולם את התרבות השלטת, ריף ממקד חלק גדול מן הביקורת שלו במנהגים ובקווי מדיניות שהתגבשו לפני עשורים באוניברסיטאות האמריקאיות. פעם, הוא מציין בעוקצנות, ציפו ממוסדות חינוך ללמד אנשים דברים שהם אינם יודעים. היום קורה לא פעם שמעודדים את התלמידים ללמוד את עצמם, או למעשה את השבט שלהם. גם אם המטרה היא להגביר את הגיוון באקדמיה, זוהי אסטרטגיה שמכשילה את עצמה. מי שמנסה לשפר את האיזון בין המגדרים בכנס העוסק למשל בספרות סינית או בטבעו של השיפוט, נאלץ לסנן תחילה המוני דוקטורנטיות שכותבות על נשים + נושא X; ואילו מי שמחפש גיוון אתני בכל נושא שאיננו גזענות נאלץ להתאמץ עוד יותר.

עד לא מזמן, אוניברסיטאות היו המוסדות האמונים על מסירתה הלאה של התרבות הגבוהה. כך מתאר אותה ריף:

[היא] קשה, תובענית, ולעיתים קרובות גם מרתיעה. התרבות הגבוהה דורשת תשומת לב ממוקדת, בעולם שבו תשומת לב ממוקדת - ושקט - הם המצרכים הנדירים ביותר. התרבות הפופולרית, לעומת זאת, נעימה ונוחה למוח; ותרבות פופולרית המוצגת הן כתוצר של צדק חברתי והכלה הן כאמצעי להשגתם היא נעימה ונוחה גם למצפון.

זכור לי עדיין הבוז שבו התקבלו בתחילה ניסיונותיו של סטנלי קאוול ללמד קולנוע בקורסים שלו בפילוסופיה באוניברסיטת הרווארד, אבל ספרו של ריף אינו מבקש להחזיר את השעון לאחור ותו לא (ציטוטיו מלמדים שליאונרד כהן היה תופס מקום של כבוד בהיכל התרבות הגבוהה שלו). הוא מקונן על תרבות שאיבדה כל רצון לטפח את הטעם, או שכבר אינה יודעת כיצד לעשות זאת - משום שמלחמתה בהתנשאות נטלה ממנה תחושת טעם כלשהי. הימין אינו טועה, כותב ריף, כשהוא מגדיר את דיסני כ"ווק". הבעיה של ריף איננה שדיסני אימץ את מה שנקרא "שפה מכילה", אלא ש"כל עוד ניתן ייצוג לקבוצות שסובלות מתתי-ייצוג, לשמאל הזהותני אין כמעט מה לומר על מה שדיסני מציעה". בין שאתם מתנגדים לאימפריאליזם הסמוי של דיסני ובין שאתם מתנגדים רק ליכולתו לשטח כל רגש אנושי לקיטש דביק, את המיומנויות הדרושות לביקורת סרטי דיסני כנראה לא תוכלו לשכלל באוניברסיטה בת ימינו.

[6]

לכל מי שהתקרבה לאחרונה לאוניברסיטה אנגלופונית יש בוודאי סיפורים - אולי על לימודי טיילור סוויפט במקום שייקספיר בהרווארד, או על אזהרות טריגר באוניברסיטת גריניץ', המסבירות שיצירותיה של ג'יין אוסטן מכילות "סטריאוטיפים מגדריים" ו"יחסים רעילים". ואולי זו רק ההתעקשות על כך שמי שמשתייך לקטגוריה X אינו יכול ללמד / לקרוא / לכתוב את ועל מי ומה שמשתייכים לקטגוריה Y. יהיה אשר יהיה הקש האחרון, עוד ועוד עמיתים שהזדהו בתחילה עם רבות ממטרות הווק מאסו זה מכבר בערעור הסטנדרטים שאותם הוכשרו לכבד. וככל שהם מתייאשים, כך אנחנו מתקרבים לאבדון אשר ריף טוען כי כבר הגיע.

אבל את התרופות לא קשה לדמיין, אם רק נצליח לגייס התנגדות יצירתית יותר ולחוש פחות אשמה אוטומטית. הקנון של הקלסיקות המערביות הוא אכן פרי יצירתם של גברים לבנים, שהם מיעוט באוכלוסיית העולם. אבל אין צורך לבטל את הקנון הזה, אלא רק להרחיבו - לטובת כולם. הנקודה איננה (רק?) שתלמידים בני מיעוטים לומדים יותר כאשר הכותבים שהם מתבקשים לקרוא "נראים כמוהם"; חשובה יותר היא העובדה שכולם מרוויחים מלמוד, למשל, מה עשו סולימאן המפואר או הקיסר ג'יאנג'ינג בשנים שבהן הנרי השמיני היה עסוק בנסיונות להיפטר מנשותיו. הלמידה על תרבויות אחרות איננה רק טוב העומד בפני עצמו; אינך יכולה להתחיל לתפוס את הנחות היסוד של תרבותך שלך עד שמציבים מולך הנחות יסוד שונות. מי שזקוק להצדקה נוספת כדי ללמוד עוד דברים שלא ידע, כדאי שיזכור שגם אם הקולוניאליזם הוא בעיה, הוא איננו בעיה מערבית בלבד. אומות חזקות שלטו בחלשות

מהן במשך אלפי שנים: חשבו על האצטקים, על המוגולים, על המאליים, על הקמרים. לעולם לא נתמודד כראוי עם עוולות הקולוניאליזם אם נראה לנגד עינינו רק סכסוכים שבטיים - צפון מול דרום, מזרח מול מערב, או כל רוח אחרת מרוחות השמיים.

לגישתו של ריף, הווק הוא ה"לינגווה פרנקה", השפה המשותפת, באנגלוסֶפֶרה. לו רק עצרה שם; בפועל, אף שנבטה באוניברסיטאות אמריקאיות, היא השתלטה במהירות על שטח מפתיע בגודלו. ספרים על הווק התפרסמו בספרדית, בפורטוגזית בראזילאית, בצרפתית, בקרואטית, בקוריאנית, בערבית, בפרסית, בתאילנדית - האם יש צורך להמשיך? (בכל המקרים הללו, המילה woke נדפסת באנגלית). האירופים, מצידם, שהחלו סוף סוף לבחון את מורשתם הקולוניאלית ואפילו להשיב מעט מן השלל שבזזו, חשים נקיפות מצפון חזקות מספיק כדי להגיב ללחץ הקל ביותר מצד חסידי הווק. כאשר המשוררת השחורה הצעירה אמנדה גורמן התפרסמה בכל העולם לאחר שהקריאה את שירה "The Hill We Climb" בטקס ההשבעה של הנשיא ביידן, שבעה־עשר מו"לים רכשו במהירות את הזכויות עליו. לצורך תרגומו להולנדית הציעה גורמן סופר הולנדי א־בינרי שהיא התפעלה מיצירתו, אשר זיכתה אותו בפרס הבוקר הבינלאומי - סיבה מצוינת לבחור מתרגם. אלא שאז, בלוגרית אופנה הולנדית שחורה כתבה מאמר שטען כי את יצירתה של גורמן צריכה לתרגם רק אישה שחורה. הסופר הלבן נסוג, אבל הסיפור היכה גלים ברחבי היבשת. תרגום לקטלאנית הושלם כבר והמתרגם קיבל את שכרו, אבל מאחר שהיה גבר לבן, נשכרה מתרגמת חדשה במקומו. נמצא ראפר שחור שיתרגם את השיר לשוודית, אבל בדנמרק, עקב מחסור במתרגמים שחורים, תרגמה אותו אישה שחומה עוטת חגי'אב. המו"ל הגרמני מצא פתרון גרמני מאוד ושכר ועדה שלמה של מתרגמות: אחת שחורה, אחת חומה ואחת לבנה.

## נצחון הטראומה

דוגמאות כאלה הן משעשעות, וכל מי שקורא את השורות הללו יכול להעלות בדעתו דוגמאות נוספות. לפעמים הן בלתי מזיקות, אבל הדבר תלוי במדינה ובנסיבות. בגרמניה, פוליטיקאית קומוניסטית לשעבר משכה קולות רבים מן הקואליציה הסוציאל־דמוקרטית באמצעות ציון המובן מאליו: שפה ניטרלית מבחינה מגדרית אינה מועילה לאישה ממזרח גרמניה שקצבת הזקנה שלה אינה מכסה את שכר הדירה שהיא משלמת. הרפובליקנים בארצות הברית ניצלו היטב את הסלידה ממאבקים סמליים כדי להדביק תווית שלילית לקמלה האריס בבחירות לנשיאות ב־2024. על פי הארגון Future Forward, שריכז את עיקר גיוס התרומות עבור האריס, המודעות האנטי־טרנסיות של טראמפ, ששודרו זמן קצר לפני הבחירות, היטו את המרוץ לטובתו בשיעור של 2.7 נקודות האחוז בקרב בוחרים שצפו בהן. האריס הפסידה את ההצבעה בקרב כלל האוכלוסייה בשיעור של 1.5 נקודות האחוז. למרבית האירועים, בדומה לבחירות הללו לנשיאות, יש יותר מגורם סיבתי אחד; אבל הסיסמה Kamala is for they/them, President Trump is for you הייתה מבריקה להחריד.

בעשורים האחרונים הפילו צילה וברזיל משטרים רודניים והעלו לשלטון ממשלות סוציאל־דמוקרטיות. האם באמת העיסוק בסוגיה מי רשאי להשתמש באיזה חדר שירותים יכול עלול להשתלט על השיח הפוליטי שלהן? נדהמתי לגלות שאכן כן. פוליטיקאים צייליאנים סיפרו לי שסוגיות של ווק תרמו לכישלון משאל העם שנערך בשנת 2022, שבו הוצע להחליף חוקה שלא השתנתה מאז ימי פיננשה - בין

השאר אחרי שהנשיא גבריאל בוריץ' השמיע הערה מטופשת על שירותים א־מגדריים לדייגים ודייגות. בבחירות הצמודות שנערכו באותה שנה בברזיל, הנשיא הימני הקיצוני ז'איר בולסונרו הפיץ מודעות שקריות שטענו כי יריבו, הנשיא לשעבר לואיז אינסיו (לולה) דה סילבה, יכפה שירותי יוניסקס בכל רחבי הארץ.

מפתה לזהות אירוניה קודרת בעובדה שככל שמידרדר מעמדה הבינלאומי של ארצות הברית, דווקא הווק יהיה כוס התרעלה שנוריש לעולם. אבל אני סבורה שתופעה זו הייתה צפויה להתפשט בלי קשר למקורה. השמאל הבינלאומי טרם התאושש מנפילתו של הסוציאליזם המדינתי ב־1991. ובשל אי־יכולתו לדמיין אידיאל, גם אם פגום, של חברה גלובלית צודקת שלכינונה יוכל לחתור, הוא מיקד את מאמציו בעוולות שאליהן התנגד. הווק ירש לא מעט מן התיאוריה הפוסט־קולוניאלית - שאין לבלבל בינה ובין התנגדות לקולוניאליזם - אידיאולוגיה שקל מאוד לנצלה לרעה. רוברט מוגאבה מזימבבואה ונרנדרה מודי מהודו הם רק שניים מן המנהיגים שהתייחסו בביטול לרעיון של זכויות אדם, בהיותו מושג מערבי. ופרט לכך, הם מוסיפים, מי נותן לקולוניזטורים לשעבר את הזכות להכתיב משהו לצאצאי קורבנותיהם משכבר?

בעמודים האחרונים של *Desire and Fate* מתביית ריף על יעדו המרכזי: הדחף התרבותי שמניע את הקיצוניות הווקית. בהתבסס על ספרו של אביו פיליפ משנת 1966, *The Triumph of the Therapeutic* - ניצחונו של התרפויטי - טוען ריף שכעת הגענו ל"ניצחונו של הטראומטי". למעשה, בשלב מסוים הוא מכנה זאת "רודנות התרפויטי". אמנם הוא מזכיר שלוש פעמים את **מצב החירום**, ספרו של ג'ורג'ו אגמבן משנת 2003, אבל חבל שאינו עוסק במחבר שאגמבן מקדיש לו את ספרו: התיאורטיקן המשפטי הנאצי קארל שמיט. העובדה שכבר בכתבי שמיט אפשר למצוא כמה מן התמות המרכזיות של הווק - כמו המחויבות המובנת מאליה לשבטיות, האמונה כי פנייה למכנה המשותף האנושי היא אסטרטגיית הונאה ליברלית, או הכמיהה לעידן קדם־מודרני - הייתה מוסיפה חומר רב לחיצי הביקורת של ריף.

הנורמלי החדש, לדבריו של ריף, הוא שבריריות מוחלטת: "אנשים מדברים בימינו באופן שגרתי, טקסי אפילו, על תחושה של חוסר ביטחון, כאשר בפועל הם נעלבו. [...] אם כך, בלב ליבו הווק אינו אלא ביטוי להיפוכונדריה מוסרית וחברתית". ריף אינו מרחיב בנושא, אך מרמז לקשר בין הבחנה זו ובין טענתו ש"אנחנו חיים היום בתרבות שבה אם אינך רואה בעצמך קורבן, אתה נחשב למקרה פתולוגי [...] שאם לא כן, אם הכרת בכך אם לאו, אם הודית בכך אם לאו, הרי אתה מדכא". ריף מגזים רק במעט. מה שנכון הוא שהקורבנות זוכה היום להכרה חברתית מסוג שבעבר יוחד למעשי גבורה. ומאחר שקל יותר להיעשות קורבן מאשר גיבור, בכלכלה הנוכחית של תשומת הלב לנפש, יש סיבה טובה להשאיר את פצעיד פתוחים.

מבהיל לגלות אצל ריף שרק עשור חלף מאז השתנתה ההגדרה של הפרעת דחק פוסט־טראומטית במהדורה החמישית של מדריך האבחון הפסיכיאטרי DSM, משום שנדמה כי ההגדרה החדשה גובשה שנים לפני כן. בניגוד לאבחנות קודמות, שדרשו כי האדם הפגוע ייחשף ל"אירועים קטסטרופליים רבי עוצמה" כמו מלחמה, רעידת אדמה או עינויים, לפי ההגדרה החדשה טראומה יכולה להיות כל מצוקה כמעט, מהסוג שכולנו - להוציא מי שבאמת בר מזל - חווים בשלב כלשהו בחיינו, "כמו לגלות שבן משפחה מת או לחזות בקטטה". בין השאר מדובר בבנליזציה של טראומות שחווים מי שאולצו, למשל,

לצפות ברצח הוריהם או ילדיהם, או כל סוג אחר של רשע שאכן ראוי לתואר "טראומה". לדידו של ריף, יש בכך גם דה־פוליטיזציה של הסבל: "אף שההתחשבות [על כל עוולות העבר] כוללת דרישות לצדק כלכלי, כמעט כל מרצו של השמאל הזהותני מגויס בשירות הצדק הנפשי".

חבל שחלק זה בספר אינו ארוך יותר, אבל ריף אינו רואה פתרונות למצבים שהוא מתאר. הוא קורא לעצמו אנטי־אוטופיסט, אבל מכיר ברצון בהתרחשותן של תמורות מוסריות וחברתיות גדולות בעבר: דחיית העבדות, שנחשבה לגיטימית לאורך מרבית ההיסטוריה האנושית, והגינני החדש עוד יותר לשעבודן של נשים. למעשה, הוא משוכנע בכך שהשינוי תמיד אפשרי, אבל אינו רואה סיבה להניח שהשינוי חייב להיות לטובה.

אין זו הפעם הראשונה שנדמה כי ריף אינו מסונכרן עם התקופה. ספרו הקודם, *In Praise of Forgetting: Historical Memory and Its Ironies* (בשנחי השכחה: הזיכרון ההיסטורי והיבטיו האירוניים), הופיע בשנת 2016, רגע לפני שהחל להתרומם נחשול גדול של תביעות להתחשבות היסטורית. כמי שתרמה לגל ההוא, ברבות השנים מצאתי שרבים מן החששות שריף הביע אז בנושא היו מוצדקים, ובמיוחד החשש שהתמקדות שגויה בעוולות העבר תזיק יותר מאשר תועיל. כל מי שסבור כי תרבות איתנה יכולה להיבנות על היסטוריה של טראומה מוזמן להתבונן במצבה הנוכחי של ישראל. אף על פי כן, אינני שותפה לעומק הייאוש של ריף מן הרגע התרבותי שבו אנו חיים. הוא משוכנע, כמדומה, שאנחנו עדים לסופו של הסדר הדמוקרטי הליברלי. ביטחונו מבוסס על ההבחנה שהוא עורך בין תקווה כ"קטגוריה מטפיזית (בלתי ניתנת להפרכה)" ובין אופטימיות, שהיא אמפירית. הוא אומר שאפשר לבחור בתקווה, אם הלב נוטה לכך; אבל יש מעט מאוד ראיות שבהן אפשר לעגן אותה.

עמנואל קאנט ערך הבחנה דומה, אבל ראה בתקווה קטגוריה מוסרית ולא מטפיזית - הבדל משמעותי. מאחר שהתקווה היא קטגוריה מוסרית, היא נעשית למחויבות; כי אם נוותר על התקווה, לא נוכל לפעול כדי לחמוק מכל האסונות שעלולים להחריב את העולם. התקווה איננה נטייה או רגש; היא חובה.

אבל קאנט היה פסיכולוג משובח כמעט כשם שהיה פילוסוף משובח, והוא ידע שבני האדם יתקשו לתחזק את התקווה אם לא יקבלו מדי פעם אות, סימן אמפירי כלשהו. האות ששכנע את קאנט היה קלוש למדי: הסיבה לשמר את התקווה להתקדמות מוסרית, לדידו, לא הייתה המהפכה הצרפתית עצמה, אלא ההבטחה שגולמה בה בעיני מתבוננים רחוקים כמותו. קאנט כתב בשנת 1798. אף שגינה את שלטון הטרור המהפכני בצרפת, הוא מצא שמץ תקווה ברגשות שעוררו עקרונותיה אפילו בקרב מי שמעולם לא זכו ליהנות (או לסבול) מהם.

הרשו לי להציע סימן נוסף של תקווה. בסתיו שעבר הוזמנתי להרצות על ספרי *Left Is Not Woke* במכללה אמריקאית יוקרתית שמתגאה בצדק במסורת הפרוגרסיבית שלה. בשעת ארוחת הצהריים ביום המחרת התלוננו באוזניי כמה סטודנטים על סגל המרצים. "הלוואי שיכולנו פשוט לקרוא את דיקנס בלי לחשוב על הרלוונטיות שלו לקולוניאליזם", אמרה לי סטודנטית אחת לספרות אנגלית. וסטודנט אחר אמר לי ש"המרצה שלי שייקספיר אמר לנו שכבר אין סיבה מיוחדת לקרוא דווקא את שייקספיר. זה לא נכון להגיד שהוא יותר טוב מאחרים".<sup>[7]</sup> בהמשך היום סיפרתי על השיחה הזאת, בלי לציין את שמות

המתלוננים, בארוחת ערב עם סגל המרצים, שנערכה סביב אותו שולחן עצמו באותה מסעדה (האפשרויות היו מוגבלות בעיירת הקולגים הקטנה). הם נדהמו והחלו לדקלם באוזני טרוניות מהסוג שאני שומעת מחברים שמלמדים במקומות אחרים: הסטודנטים דורשים ווקיות, מסרבים לקרוא ספרים על X אם נכתבו בידי מי שמשתייך לקטגוריה Y, וכן הלאה.

מיליוני בני אדם שאינם אמיצים או רהוטים כמו ריף שותפים לאי־הנוחות שהוא מביע בנוגע לז'וק. טראמפ היה ממולח מספיק כדי לחוש שיוכל להשתמש באי־הנוחות הזאת כטריז כדי לתקוף כל מה שתומכי העליונות הלבנה שנאו מאז ומעולם. ניסיונו להשתלט על האוניברסיטאות בשם המלחמה באנטישמיות הוא מקרה נוסף של יכולתו לנצל בעיה אמיתית למען מטרתיו הנפשעות. אבל פרקטיקות הז'וק והאנטישמיות לא ייעלמו אם נעמיד פנים שמדובר בתעמולה ימנית ותו לא.

אוניברסיטאות רבות הפכו את מחלקות ה־DEI שלהן, במהירות מסחררת ממש, ל"מחלקות שייכות", ואילו תאגידים מסחריים החליטו פתאום שאין להם צורך באיתותי סגולה. ובכל זאת, נדמה שפרוגרסיבים רבים מאמינים עדיין כי מאבקים סמליים יכולים להועיל בהתנגדות לממשל האמריקאי הנוכחי. האמת היא ששום התנגדות רצינית לא תתאפשר בלא תנועה שתפריד בין השמאל ובין הז'וק. ספרו של ריף עשוי לשמש כלי רב ערך לחיזוקה של תנועה כזאת.

## הערות שוליים

[1] ↑ ראו למשל, Judith Butler, *Who's Afraid of Gender?* New York: Farrar, Straus and Giroux, 2024; Adrian Daub, *The Cancel Culture Panic: How an American Obsession Went Global*, Stanford: Stanford University Press, 2024.

[2] ↑ Susan Neiman, *Left is not Woke*, Cambridge: Polity, 2023

[3] ↑ ראו, לדוגמה, אצל מוסא אל־ע'רבי (al-Gharbi), קינן מאליק (Malik), טורה ריד (Reed) ואולופמי טאיוו (Táiwò).

[4] ↑ Bruno Latour, "Why Has Critique Run Out of Steam?" *Critical Inquiry* 30(2), 2004, pp. 225–248

[5] ↑ Andrew Marantz, "Trolls for Trump," *The New Yorker*, October 24, 2016

[6] ↑ Ariel Dorfman and Armand Mattelart, *How to Read Donald Duck*, New York: International General, 1975

[7] ↑ אבל אם אינו טוב יותר מאחרים, למה שסטודנטים בני המאה העשרים ואחת יטרחו לקרוא את כתביו? כפי שמכריזה כותרתו הנהדרת של ספרו של פינטון אוטול, שזכה לאחרונה למהדורה מחודשת, *Shakespeare Is Hard, But So Is Life*.

---

סוזן ניימן היא מנהלת פורום איינשטיין בגרמניה. ספרה האחרון, *Left Is Not Woke*, ראה אור בדצמבר 2023.

פורסם לראשונה תחת הכותרת "Where Wokeness Went Wrong".  
*The New York Review of Books*, December 4, 2025 issue. Copyright © 2025 Susan Neiman

תרגום: יניב פרקש

---